

A TABÁNI KOCSISORTÓL A MAISON FRIDÁIG

Boldog békeidők alulnézetből – A tabáni kocsisortól a Maison Fridáig

Császtvay Tündét mindig is foglalkoztatták a merész témák és azok sablonoktól mentes megközelítése – nemrégiben könyvet jelentetett meg a XIX–XX. század fordulójának „éjjeli lepkéiről”.

Miért érdekes egy irodalomtörténész számára a nagyvárosi prostitúció kialakulása és

szerveződése, a műgonddal létrehozott, máig utánozhatatlan középületek, villák, bérpaloták, munkáskolóniák, sugárutak árnyékában nem is oly nagyon rejtőző nyilvánosházak, bordélyok világa?

Izgalmas, elegáns kiállítású albumot jelentetett meg **Éjjeli lepkevadászat – Bordélyvilág a történeti Magyarországon** címmel az

Osiris Kiadónál. Az 1800-as évek közepétől a XX. század első harmadáig mutatja be a pénzért vásárolható szerelem történetét. Honnan jött az ötlet, hogy épp ezzel a témával foglalkozzon?

– Azt reméltem, hogy e korszak más szempontból való megközelítésével újat tudok mondani a történeti Magyarország s benne Budapest emberi és társadalmi viszonyairól. Előzőleg a XIX.

század második felében kialakuló fővárosi rendőrség történetével foglalkoztam. Az első rendőrkapitány, Thaisz Elek hírhedt volt korrupságáról. Otthonosan mozgott az alvilág

köreiben, a szórakoztatóiparban és más szubkultúrákban. Ugyanakkor az akkori miniszterelnöknek, Tisza Kálmánnak „kiszolgáló” embereként segített a szociális mozgalmak

leverésében, vagy 1880 körül támogatta az antiszemita törekvéseket. És ő volt az is, aki 1867-ben Pest város tanácsának döntése alapján a prostitúciós ipart megszervezte.

Több ezer idevágó nyomtatványt, sajtóterméket néztem át, és több mint harminc közintézményben és számos magángyűjteményben kutattam az album anyagához.

– Milyen levéltári iratokat tanulmányozott?

– A rendelkezéseket, amelyek az említett tevékenységgel összefüggenek, rendőrségi anyagokat, bűnügyi, egészségügyi statisztikákat. Igaz, az idők folyamán ezeket az iratokat

többször selejtezték. A fennmaradt dokumentációból viszont megdöbbentő kép rajzolódik ki arról, hogy a dualizmus idején, 1867–1918 között a tömeges prostitúció igen súlyos

közegészségügyi, bűnügyi gondokat okozott, s ez a városi élet számos területére kihatott.

– Hogy alakult ki ez az iparág?

– A hatalmas építkezésekhez fiatal férfiak kellettek, akik az akkori Magyarország területeiről, többnyire család nélkül érkeztek. Az 1860-as évek végétől kialakuló hálózat részben az ő szexuális igényeik kiszolgálására szerveződik. Ugyanakkor egy másik társadalmi réteg, a polgárság életének is megtűrt részévé válik. A kor szokásrendjének megfelelően számos frigy érdekből jött létre. A lányos házaknál megkövetelték például, hogy a férjjelölt a családalapításhoz bizonyos összeggel, kaucióval rendelkezzen. Ennek összegyűjtése időbe tellett, a házasságkötésre olykor éveket kellett várniuk a pároknak. A legényembernek ez alatt az időszak alatt is voltak szexuális igényei, senki nem róttá meg a jövődöbelit, ha a nyilvánosházakat látogatta.

– A kötetben szereplő némely humoros írásból, kétértelmű strófából, karikatúrából az látszik, hogy az említett szokást a későbbiekben, a látszólag szigorúan szabályozott házasságban is megtartották.

– Igen, volt egy hallgatóságos megegyezés a felek között. Ha a nők érdekből mentek férjhez, azért, ha a kor kívánalmainak megfelelően sok gyereket szültek, akkor azért. Olykor kényelemből, esetleg mert nem volt kedvükre, hogy uruk minden „szeszélyét” kielégítsék. A XIX. század végéhez közeledvén az addigi prűdériához képest komoly változás történt a szexualitás ábrázolásában és megélésében. A testiség, a nemiség bemutatása nem csupán a művészeket izgatta, hanem az átlagembereket is. Az erotika, az izgalom ott vibrált a nagyvárosok levegőjében, legyen szó Párizsról, Londonról vagy Budapestről.

– Az albumban a kósza kéjnő nyilvántartási lapja s más érdekes dokumentumok éppúgy helyet kaptak, mint a sok mindent megmutató rajzok, karikatúrák, fotók és egyéb ábrázolások. Mi volt

a célja az utóbbiakkal?

– Az említett illusztrációk hozzátartoznak ehhez a világhoz. Olykor humorosak, máskor a korra jellemző szituációkra, típusokra, erkölcsre, képmutatásra vagy épp gátlástalanságra utalnak. A válogatásnál gyomorforgató képekkel is találkoztam, különösen, amikor az érdeklődés tárgyai kisgyerekek voltak. Tévedés azt hinni, hogy a pedofília és a különböző nemi aberrációk akkor nem léteztek. Érdekes viszont, hogy a homoszexualitást sehol sem ábrázolták, nyilván a férfitársadalom „cenzúrája” miatt. Bár ebben közrejátszhatott az is, hogy az egyéb nemi tévelygésektől eltérően ezt börtönnel büntették.

– Miként lehetett ezekhez a nyomtatványokhoz hozzájutni akkoriban?

– Pult alól. Komoly nemzetközi üzleti rendszer épült rá. A témának számos olyan nézőpontja van, amellyel a XXI. században is találkozunk. A lelki sivárság, az élvezetek hajszolása, a nagyvárosi eltömegesedés, a nyomorból fakadó kiszolgáltatottság. Sokatmondó, ahogyan neves költőink és íróink mindezt prózában és versben visszaadták.

– Ha már itt tartunk, egy klasszikusunktól, Jókai Móról is közölnek verset, amely obszcénnek is nevezhető. Eredeti kéziratról van szó?

– Igen, eredetiről. Az ő javításaival és illusztrációjával. A történet sem mindennapi. Az Országos Széchényi Könyvtárban volt egy öreg páncélszekrény, amelyben még a szocializmus alatt zárolt anyagokat tartották. Amikor ki tudták nyitni, egy Reviczky-kézirat mellett megtaláltuk a szóban forgó Jókai-verset. A kuriozitása miatt gondoltunk arra, hogy érdemes közölni, bízván abban, hogy ez még az „alsó regiszter”, amelyet elbír az olvasó.

– Honnan került elő ennyi pikáns, csalogató illusztráció?

– Engem is meglepett az akt- és szexfotók mennyisége és változatossága, amelyeket katalógusokba rendeztek. A képeket megszámozták, így lehetett a megfelelő típust kiválasztani. Az első ilyen modellek francia, angol, német hölgyek voltak. Később már bőven volt az akkori Magyarország területéről is kínálat.

– Egy helyütt azt írja, hogy 1867-ben Budapest már mindent tudott a bordélyházakról. Kigondolta a szexipar helyszíneit, szereplőit. Milyen konkrét előzmények vezettek az államilag ellenőrzött bordélyok rendszeréig?

– A fővárosi lakosság rohamos növekedése hozta. Érzékeltetésül: 1870-ben ez a szám 280 349, húsz évvel később már 506 384. A kialakuló sugárutak és káprázatos paloták, közintézmények árnyékában ott voltak a nyomorgók, a névtelen szerencsét próbálók tömegei, ráadásul nem volt lakcímnnyilvántartás sem. Mindehhez adódott az alkoholizmus, a bűnözés és a prostitúció. A „kocsisor” akkor is létezett, csak épp a Gellérthegy alján és a Tabánban.

– Kaotikus állapotok lehettek, hisz még a rendelet megalkotása után, 1879-ben is arról írnak a Népszavában, hogy e fertőben úgy elsüllyedhet a város, mint Szodoma és Gomora.

– Pedig ekkor már erősen szabályozták a bordélyok tulajdonosainak adóját, jogait, kötelezettségeit. A ház besorolásától függően a szexuális szolgáltatások árát, illetve azt is, hogy ebből mennyi jut az alkalmazottnak. Hogy melyik nő „alkalmas” a munkára, az a városok rendőrkapitányának személyes elbírálásán múltott, ő írta alá az engedélyt az 1890-es évekig. Ezt hívták bárcának. Aki megkapta, annak négy naponta orvosi vizsgálatnak kellett alávetnie magát. Szerencséje volt, ha valahol gyógyítani tudták.

– Döbbenet olvastam, hogy az 1880-as években a főváros minden harmadik-negyedik lakosa valamilyen nemi eredetű betegségben szenvedett. 1889-ben kilencszáz fővárosi bordélyos és utcai kéjnőből száz nemi betegséggel került kórházba.

– És ez csak az a réteg, amelyről tudtak! A nemi betegségekből rengeteg fizikai és idegrendszeri ártalom fakadt. A szifiliszből, amelyet ekkor még nem tudtak gyógyítani, többek

között a szellemi leépülés és az elmebaj. E speciális betegségek kezelésére nem volt felkészülve az orvostudomány, s nem volt az ellátáshoz megfelelő kórházi háttér. Nem szólva arról, hogy nőgyógyászat sem létezett külön szakterületként. Az orvosi ellenőrzés persze a bordélyok férfi látogatóira nem vonatkozott. Az utcán lévő alkalmi partnerei szintén szélesítették a fertőzöttek körét. Így váltak az úgynevezett venerikus betegségek komoly népegészségügyi problémává.

– Kik vállalkoztak a bordélyházak vezetésére?

– Ráleltem olyan dokumentumra is, amelyben egy 1848-as veterán honvéd adott be ilyen folyamodványt. De inkább nők kérték az engedélyeket, megélhetési gondokra hivatkozva. A társadalmi megítélés szempontjából lenézett és kiközösített foglalkozásnak számított. Kissé más elbírálás alá estek a „felső tízet” kiszolgáló luxusbordélyok tulajdonosai.

– Igen mutatós tervrajzot is látni a könyvben, mégpedig a soproni levéltárból. Hogyan illeszkedtek ezek a műintézmények a város hétköznapi életébe?

– Az elegáns soproni bordélyházat a város szerette volna felépíteni, végül az első világháború kitörése miatt letettek erről. Egyébként a vidéki városokban ezeknek az épületeknek a kialakításánál gondosan ügyeltek arra, hogy a különböző társadalmi körökhöz tartozó látogatók elkerülhessék egymást. Ezt részben a tájolással, részben a külön be- és kijáratokkal oldották meg. Minden kategóriának megvolt a maga közönsége. Budapesten a Kürt utcai „krajcárosnak” éppúgy, mint a Magyar utcai szalonnak, a Maison Fridának. Az utóbbit a kor magas rangú politikusai, neves írói, művészei látogatták. E helyszín nevezetessége a népszerű kurtizán, Schumayer Pilisi Róza, akinek sikerült kiemelkednie a névtelenek közül. Többek között azzal, hogy önéletrajzi ihletésű novellákat írt irodalmi lapokba. Jó kapcsolatot ápolt Krúdy Gyulával, és szerelmese volt a kor egyik közéleti személyisége, Pekár Gyula, aki miatt megpróbált pisztollyal véget vetni az életének.

– A névtelenekről tudunk-e valamit? Az ő útjuk hogyan vezetett a nyilvánosházakig?

– Szép számban akadtak élelmes emberek, akik jól megélték abból, hogy járták a vidéket, és pesti munkára toborozták a férfiakat és a nőket. A sokgyerekes, nélkülöző családok szinte küldték a lányukat: egy éhes szájjal kevesebb. Voltak, akik felszálltak a vonatra, hogy cselédnek álljanak. A nők szempontjából ez is nagy felvevőpiac, hisz ekkoriban száz városi úrinőre hetvenkét cseléd jutott. Igaz, nem minden Pestre induló lányka érkezett meg az eredeti célhoz. Hisz a pályaúdváron a bordélyosok közvetítői is ott lebzseltek. Kosztot, szállást ígértek, amelyet le lehet dolgozni. Máig használatos módszer. Szokás volt az is, hogy a falusi lányok minden Szent István-ünnepen felutaztak Pestre, megnézni a „csodát”. A nyüzsgés, a város vonzása olyan nagy, hogy sokan itt maradtak közülük.

– Budapestet a lánykereskedelem egyik jelentős központjaként, elosztóhelyként említi. Ez az üzletág hogyan alakult ki?

– A vasúti közlekedés kiterjedésével a nők mozgása is egyszerűbb lett a Monarchia területén, és kiváló lehetőséget teremtett az emberkereskedelem számára. A katonaságnak pedig szüksége volt erre a szolgáltatásra. A XIX. század végétől, az első, majd a második balkáni háború idején, 1912-ben és 1913-ban már „szervezetten” utazzatják a nőket. Gyorsan híre megy, hogy a magyar lányok szépek, kedvesek. Kapósak lesznek, és indítják őket nemcsak a Balkánra, hanem Törökországba, majd Oroszországba és nyugat felé is.

– Mit lehet tudni arról, hogy a „műintézményekben” meddig voltak használhatók a nők?

– A bordély ugyan a felső szintje ennek az iparágak, de azért rabszolgaság. A „lányok” például nem mozoghattak szabadon. Igaz, a szállásuk, ételük, orvosi ellátásuk nagyobb biztonságot jelentett, mint ami az utcán dolgozó társaiknak jutott. A rendőrségtől való függés előnyökkel is

járt: a kuncsaftok és a bordélyosok bántalmazásaitól is megvédték őket. Érdekes az is, hogy ha valaki szabadulni akart, és a hatóságokhoz fordult, kérését komolyan vették. Előfordult, hogy egy balkáni bordélyból kicsempészett levél nyomán évekig nyomoztak, míg a lányt hazavitték a szüleihez.

– Tudunk-e valamit az utak végállomásáról, az egyéni sorsokról? Mi lett velük, ha betegek lettek, elhasználódtak, idő előtt megöregedtek?

– Sokan közülük írástudatlanok voltak, ilyesformán kevés személyes adat maradt fenn. Akiknek a sorsát követni lehet, a legalsó réteg, amelynek tagjairól bűnügyi akta készült. Ebben részletesen kikérdezik őket, mesélnek az életükről. Lehet, hogy sok szépítéssel, de az például ismétlődik, hogy „valaki” felhozta őket Pestre. Mások elmondják, hogy izgalmasnak találják ezt az életet, meg szeretik a szép ruhát. Csak töredéküknek sikerült férjhez menni, más munkát találni. Maradtak a betegségek, a korai halál, a csavargás és a toloncház, a törvénytelen gyermekektől zsúfolt árvaházak.

– Valamit nem értek. A kötetben azt írja, hogy a szóban forgó időszakban az említett rendszer szinte családiasnak számított.

– Ahhoz képest használom e jelzőt, ami később következett. A vesztes első világháború alatti és utáni zűrzavarban és elszegényedésben már egy darab kenyérért eladta magát az özvegyasszony, a családanya, a postáskisaszszony. És 1927-ben, amikor a bordélyházak állami ellenőrzése megszűnik, e tekintetben a szakmát alkalom-, illetve életmódszerűen gyakorló nők számára sokkal durvább időszak kezdődött. Ettől kezdve modern ipari módszerekkel zsákmányolták ki őket.

mno.hu/Kormos Valéria

TABÁN ANNO HONLAP

+ Fényképek

http://tabananno.blogspot.com/2011_01_11_archive.html